

PROF. DR. DAN BEN-AMOS İLE HALKBİLİMİ (FOLKLOR) ÜZERİNE ELEŞTİREL/ÇÖZÜMSEL BİR SÖYLEŞİ*

A Critical Interview with Prof. Dr. Dan Ben-Amos on Folklore

Ahmet KESKİN**

Ahmet Keskin: Merhaba sayın profesör. Öncelikle, söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bugün, halkbilimi üzerine gerçekleştirmeye karar verdiğimiz söyleşiye yönelik size bazı sorular yönelmek istiyorum. İlk olarak, dünya halkbilimi çalışmalarının güncel durumu ve bu çerçevede Türk halkbilimi çalışmaları hakkındaki düşüncelerinizi merak ediyoruz. Bu kapsamda, Türk halkbilimi çalışmalarının dünya halkbilimi çalışmaları içerisindeki yerini nasıl yorumluyorsunuz?

Dan Ben-Amos: Evet. Bu çok kapsamlı bir soru. Çünkü sen bana dünya genelinde halkbilimi çalışmalarının durumunu soruyorsun. Bana yöneltmiş olduğun soruya genel hatlarıyla cevap vermeye çalışacağım ve belki böylece halkbilimi çalışmaları konusundaki cehaletimi de ifşa etmiş olacağım. Bununla birlikte ben halkbiliminin günümüzde başlıca akademik disiplinlerden biri haline gelebilecek, mükemmel bir gelişme potansiyeline sahip olduğunu düşünüyorum. Bu, halkbiliminin kapsamı bakımından küresel bir durumdur. Halkbiliminin tüm dünya genelindeki başlıca konusu sözlü edebiyattır ve birçok ülkede

halkbilimi çalışmalarının sürdürülebilmesi için zorunlu sosyal ihtiyaçlar günümüzde de hüküm sürmektedir. Bir yandan, sözlü geleneklerin canlı ve hareketli bir şekilde yaşadığı birçok topluluk varken, diğer yandan, aynı toplumlarda, sözlü gelenekleri sistematik, eleştirel ve analitik bir şekilde araştırabilecek gelişmiş akademik kurumlar, topluluklar bulunmaktadır. Hindistan ve Afrika, biri alt kıta, diğeri bütün bir kıta olarak, bu koşulların mevcut olduğu örnek yerler. Burada Türkçe bir yayım için söyleşi yapıyoruz ve bu bakımdan daha özel biçimde ifade etmemiz gerekirse, özelde Türkiye ve genelde İslam dünyası da halkbiliminin akademik olarak gelişimini sürdürdüğü ve aynı zamanda, kültürün ayrılmaz bir parçası olan sözlü edebiyatın halkbiliminin ana konusu olarak canlı biçimde varlığını devam ettirdiği başlıca toplumlar arasında yer almaktadır. Şüphesiz, sözlü ve yazılı kültür yer değiştiriyor, fakat bu değişimin kendisi de halkbilimcilerin ilgi alanına giriyor ve onların ilgisini çekiyor. Yazılı, görsel ve elektronik iletişimin yükselişi, bunları günlük söylemde kullanışlı bulan ya da sözlü kültürü geçmişteki icra edildikleri fakat halihazırda bilinmeyen zaman ve meknlara ait özellikleri keşfetmek zorunda

* Bu söyleşi 27 Ağustos 2015 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia kentinde bulunan UPENN Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü'nde (NELC) yüzyüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

** UPENN Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Folklor Komitesi misafir araştırmacısı/Ege Üniversitesi SBE TDAE-Türk Halk Bilimi ABD araştırma görevlisi, ahmetkeskinahmet@gmail.com

olan halkbilimi araştırmacıları için bir sorun olabilir. Zaten keşif, araştırmanın temel hedefidir. Halkbilimi kuram, yöntem ve bilimsel hedefleri halkbilimcilere sözlü kültürlerdeki edebî, sanatsal ve yaratıcı icrayı kavrama ve sözlü edebiyatı incelemede, belki de diğer disiplinlerde çalışan araştırmacılara oranla çok daha iyi olanaklar sunmaktadır. Halkbilimi aynı zamanda, her nerede olursa olsun ve felsefi, estetik açıdan hangi değerlere sahip olursa olsun, sözlü edebiyat yaratımları üzerinde düşünmeyi ve bunlara saygısız davranmamayı desteklemekte, bunu öğütlemektedir. Okuryazar ve sözlü geleneklerdeki standart eserler birbirinden ayrılır, lakin bunların her biri kendileriyle ilgili içsel niteliklere ve özgün bütünlüğe sahiptir. Halkbilimi entellektüel ve insancıl temeller üzerine inşa edilmiş bir disiplindir ve bu nedenle halkbilimciler, onların çağdaş eğitimsel kurallarla etkileşimine bakmaksızın, bütün insanların sözel ve görsel yaratıcılıklarını deşifre etmeye ve anlamaya çalışır. Halkbilimciler sıklıkla, en iyi niyetleriyle beraber, kendi yazınsal eğitimlerinin esiri oluyorlar ve okuryazar toplumların kanunlarını, genel olarak daha aşağıda gördükleri sözlü kültür toplumlarının sanatsal iletişim kanunlarıyla karşılaştırıp bunları daha yüksekte değerlendiriyorlar. Bu bizim kaçınmamız gereken bir tuzaktır. Profesyonel olarak, bu anlamda da felsefi olarak, halkbilimci yaratıcı sözel ve görsel ilkeleri önyargılardan uzak bir biçimde keşfetmeye ve bunları ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Sen benim Etnik Mizah dersimi aldın ve biliyorsun ki insanlar sadece fıkrâ anlatmazlar. Diğer her şeyi söylerler,

farklı türde hikâyeler de anlatırlar. Bu bize bağlı. Onları dinleyebilmek, çizgileri belirleyebilmek, onları sınıflamak, sözlü kültürün ve folklorun modern toplumdaki canlılığını anlamak, bunların hepsi bize bağlı. Folklor sadece belirli ağlarda, internette değerdir. Folklor, insanlar arasındaki her türlü iletişim biçimlerinde karşımıza çıkar. Bu yüzden bence halkbilimi şu anki imkânlar dâhilinde, geliştirilmek için mükemmel bir konumda bulunuyor. Metodolojik açıdan, yönelimler açısından, teknik açıdan belki mevcut durum ile bütünüyle başa çıkabilmek için hazır durumda değeriz. Sanıyorum bu hiçbir zaman da mümkün olamayacak. Karşımıza çıkacak yeni durumlarla tümenden başa çıkabilecek hazırbulunuşluğa asla sahip olamayacağız. Tüm bu açılardan ben, halkbiliminin daima zamanın ötesinde bir disiplin olduğu kanaatini taşıdım ve şimdi küreselleşme çağında umuyorum ki akademik dünya onu hak ettiği konuma taşıyacaktır. Okuryazar dünya veya uzun zamandır yazılı kültüre sahip olan toplumlar bunu fark ettiler ve artık biliyorlar ki; bilginin kronolojik cereyanları ve sözlü kültürün talimatları geçmişin döküntüleri değer, modern dünyada yaşamayı sürdüren canlı olgulardır. Bunları ihmal edemez, görmezden gelemezsiniz. Ben bunun, halkbilimcilerin dünya genelinde kendilerini ve halkbilimi araştırmalarını geliştirmeleri için büyük bir şans olduğunu düşünüyorum. Ben bir yönetici olsaydım, her ülkedeki her bir üniversiteye bir halkbilimi bölümü açardım. şundan dolayı açardım; halk kültürü ve bu alandaki çalışmalar çağımızın başlıca bilgi ihtiyacının önemli bir kısmına cevap verebilecek niteliktedir.

Ahmet Keskin: Siz böyle düşünüyorsunuz ama biliyoruz ki halkbilimi ve bu alandaki çalışmalar hem kamuda hem de akademik mecralarda yeterli düzeyde tanınmıyor ya da dikkate alınmıyor. Sizce bu bakımdan çağdaş halkbilimcilerin ve halkbilimi çalışmalarının başlıca sorunları nelerdir?

Dan Ben-Amos: Diğer disiplinler tarafından yeterince tanınmadığıdır ve ben bundan dolayı başkasını sorumlu tutmuyorum. Bir Amerikan atasözünün rehberliğinde; “birine doğru parmak salladığın zaman bu parmakların üç tanesini kendine yönelttiğini unutma.” Ben bu durumun sorumluluğu konusunda özdüşünüm-selliği tercih ederim. Örneğin, bana öyle geliyor ki biz halkbilimi çalışmalarında yeterli ve çok yönlü bir metodolojiyi geliştiremedik. Teorik olarak antropoloji, edebiyat, felsefe, tarih ve dilbilimi alanlarındaki sofistike metodoloji ile yarışabilecek bir metodolojiye ulaşamadık. Benim gördüğüm en temel sorun bu. Ancak, bu zayıflığın halkbilimcileri disiplinlerarası yaklaşımlar konusunda güdülediğini ve böylece sahamızın disiplinlerarası doğasının halkbilimi çalışmaları için bir güç kaynağı halini aldığını da eklemem gerekir. Diğer disiplinlerden çok şey edindik ve bunu devam ettirmeliyiz. Antropolojiden, sosyolojiden, tarihten, psikolojiden, diğer insan ve toplum bilimlerinden yeni şeyler öğrenmeliyiz. Ancak, bunu yaparken aslında olmadığımız şeyi olmaya da çalışmamalı, bir halkbilimci olarak kalmalıyız.

Ahmet Keskin: En temel sorun bu, peki başka sorunlarımız yok mu?

Dan Ben-Amos: Var. Bence yeterli düzeyde ve sayıda halkbilimci-

ye sahip değiliz. Bana öyle geliyor ki halkbiliminin başlıca problemi, insan gücüdür. Sanyorum burada sayı da önemli çünkü eğer çok sayıda insana sahipseniz, yeterli entelektüel güce de sahipsiniz demektir. Daha çok insan daha çok tartışmayı, daha çok diyalogu ve sonuç olarak disiplin içerisinde daha çok fikri, yeniliği ortaya çıkaracaktır. Yeterli sayıda halkbilimci yok, halkbiliminin çalışma konularını sistematik olarak ele almak için ihtiyaç duyduğu yeterli sayıda halkbilimi araştırma merkezi yok. Bunların hiçbirisi bakımından yeterli bir seviyede bulunduğumuzu düşünmüyorum. Ve Amerika Birleşik Devletlerinde, halkbilimciler entelektüel güçlerinin önemli bir kısmını, “public folklore” adını verdikleri akademi dışındaki faaliyetlerde kullandılar. Bu benim canımı sıkan, endişelendirici bir durum ve açıkçası bu bizim için bir kayıptır.

Ahmet Keskin: Öyleyse halkbilimi çalışmalarının bir tür tıkanmanın söz konusu olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Dan Ben-Amos: Halkbiliminin akademik durumunu tanımlamada “tıkanma”nın uygun bir metafor olup olmadığından emin değilim. Ancak, gerçekten de, halk bilimi akademik alanda, halk bilimini akademik bir disiplin olarak hiç duymadan gelen öğrencilerin cehaleti ile kendi geçmiş akademik öğrenim hayatlarında ve devam eden çalışma alanlarında halk bilimiyle bir disiplin olarak hiç karşılaşmamış olan yöneticilerin cehaleti arasında sıkışmış durumda. Açıkçası, akademik yöneticiler arasında, bilimsel alanlardaki yeni gelişmeler konusunda sürekli “tetikte olan”, “ufku geniş” âlimler elbette bulunmaktadır.

Ancak, onlar, bizim geçmiş ve şimdiki insancıl kültür ve geleneğimize daha derin bir anlayış sunmaya çalışmaktan çok, gelecek vadeden yeni bir disiplini yakından izlemeye dönük daha hazır ve daha istekli olmalılar. Akademik bütçeler bakımından söz konusu olan rekabet ortamında Nano teknoloji folkloru üstünlük sağlamış ve ona karşı daha avantajlı bir hale gelmiş durumdadır. Bir disiplinin gelişimi açısından en önemli sorunlardan biri, sürekli olarak entelektüel bir kitleye ihtiyaç duyması, böyle bir kitleye açık olup olmamasıdır. Bir üniversite nasıl gelişir? Diyelim ki lisede okuyan öğrencilerimiz var. Matematik çalışan, tarih çalışan, edebiyat çalışan, standart disiplinler vardır, işte bunları çalışan. Ve bu öğrenciler daha sonra, üniversiteye geldiklerinde aynı alanlarda öğrenim görmeye devam ederler. Şimdi, bunlar üniversiteye geldikleri zaman daha büyük çeşitlilikte, diğer disiplinlerle temas kurarlar. Sosyoloji gibi, antropoloji gibi, okulda öğrenmedikleri bazı disiplinlerle tanışır. Halkbilimi de bunlardan biri olmalıdır. Bu yüzden ben halkbiliminin her şeyden önce, çeşitli bölümler içerisinde belirli bir öğrenci nüfusuna hitap etmesi gerektiğini düşünüyorum. Genel öğrenci nüfusu içerisinde ve farklı bölümler içerisinde halkbiliminin yeni bir disiplin olarak, öğretim programlarının bir parçası olması gerektiğini düşünüyorum. Eğer Amerika Birleşik Devletleri'nde halkbilimcilerin biyografik tarihine bakacak olursak, en azından 1930'larda ve 1940'larda, birçoğunun halkbilimiyle tesadüfen tanıştığını fark ederiz. Geldiler, gördüler ve "vay canına, bu gerçekten harika bir şey" dediler. Stith Thompson

aslında edebiyat alanındandı ve sonradan halkbilimine yaklaştı. Bana kalırsa biz her üniversitede bulunmalıyız. Üniversitelerde halkbilimci gruplarına sahip olmalıyız. Her üniversitede, halkbilimi bölümlerine sahip olmasak bile farklı bölümlerde, belki antropolojide, dilbiliminde, tarihte, edebiyatta... Halkbilimini ders olarak burarlarda okutmalıyız. Öğrencilerin ancak bu yolla halkbilimiyle temas kurması mümkün olacaktır. Biz bu konuşmaya başlamadan hemen önce bir öğrenci geldi ve yan dal olarak halkbilimi çalışmak istediğini söyledi. "İletişimde okuyorum ve aslında benim gerçekten tam olarak istediğim bölüm halkbilimi. Halkbiliminin benim gelecekte yapmak istediklerime çok ciddi katkılar sağlayacağını düşünüyorum" dedi ve idari olarak uygunluk talep etti. Bu durum, halkbilimi çalışan her öğretim üyesinin hayatında karşılaşılabildiği sıradan bir olay hâline gelmelidir ve işte bundan sonra, diyebilirim ki, başlıca üniversiteler halkbilimi bölümlerinde yüksek kalitede halkbilimciler yetiştirmeye başlayacaklardır. Saha çalışmasında bulunmuş, bağımsız araştırmalar yapmış ve ardından kendi çalışmalarına devam etmiş insanlar. Tıkanma, eğer illa duymayı arzu ediyorsan, henüz bu etkiye sahip olamayışımızdan kaynaklanmaktadır.

Ahmet Keskin: Bu konuda önemli sorunlardan birinin de öğrencilerin okul müfredatı çerçevesinde halk kültürü ile çok geç tanışmaları olduğunu söyleyebilir miyiz? Örneğin benim ülkemde, ilk ve orta öğrenimde halkbilimi derslerinin öğretimi çok yeni dönemlerde gündeme geldi ve henüz çok ciddi bir şekilde öğretildiğini söyleyemem.

Dan Ben-Amos: Evet bu bir sorun ve ben bunun bilimsel çerçevede gerçekleştirilebilirliğinden, bunun lise öğrencileri arasında yankı bulacağından tam emin değilim. Belki bazıları için olabilir. Ama örneğin ortaokul düzeyindeki çocuklar, hatta ergenler hikâyelere, türkülere, maddi unsurlara, kültürel metinlere, onların analizi yerine bizzat bunların kendilerine ilgi duyacaklardır ve olması gereken de aslında budur. Halkbilimi çalışmaları kültürel açıdan, çocukken ya da çok genç bir bireyken sahip olamayacağınız belirli bir olgunluğu gerektirir. Ve halk bilimi, bu olgunluğu gerektiren yegane akademik disiplin de değildir.

Ahmet Keskin: Madem ki ilk ve ortaöğretimde halkbilimi çalışmaları için durum pek “parlak” görünmüyor, o halde tekrar üniversitelere, akademiye dönelim. Sizce güncel halkbilimi çalışmalarında hangi alanlar üzerinde yoğunlaşmak gerekir? Bir başka deyişle, halkbilimi çalışmalarında hangi konular ve yöntemler odak noktası olmalıdır?

Dan Ben-Amos: Benim ne yapacağımı söyleyeceğim hiç kimse yok. Ve bana ne yapmam gerekeceğini söyleyen kimseden de hoşlanmam. Eğer beni mazur görürsen, ben bu sorunun tersine çevrilmesi ya da yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bence folklor tanınmış ya da tanınmamış birilerinin söyledikleriyle sınırları çizilecek dar odaklı bir çalışma alanı olmamalıdır. Onun konuları, bu alanda çalışan araştırmacıların, öğrencilerin incelemeleri ve buluşlarıyla şekillenmelidir. Ben halkbilimi öğrencilerinin yeni yollar açabileceğine, yeni çalışmalara yön verebileceğine

inaniyorum. Halkbiliminin birçok çalışma yönü, konusu bulunuyor. Tarihsel halkbilimi çalışmak mümkündür. Ortaçağ folkloru çalışılabilir mesela. Kütüphaneden yeni aldığım, William Nicholson’a ait, yıllar önce düzenlenmiş olan bir kitap bunun hakkında. Folklorun diğer görünüşlerini, farklı yönlerini, boyutlarını çalışmak da mümkündür. Ama halkbiliminde yeni eğilimlere sahip olmayı, yeni akımlar oluşturmayı planlayamazsın. Bu eğilimler halkbilimi alanında çalışanların birbirleriyle ya da diğer alanlardan insanlarla kurdukları iletişimden ortaya çıkar. Bu planlanmış bir gelişme değildir, olamaz. Bu, senin bilim hakkında konuşurken, insanlarla iletişim kurarken fark etmen gereken, böylece ortaya çıkacak olan bir şeydir. Bilimde değişim yukardan dikte edilemez, aksine aşağıdan üste çıkar. Evet belki belirli bir noktada planlar geliştirmek mümkündür. 1960’lı yıllarda birçok Afrika devleti bağımsızlığını kazandı. Planlama yapmak için olasılıklar ve imkanlar vardı. “Şimdi gidelim ve Afrika dili, Afrika kültürü hakkında araştırmalar yapalım” denilebildi. Amerika Birleşik Devletleri’nde ve muhtemelen dünyanın her yerinde Afrika araştırmaları alanında çok sayıda bölgesel merkez kuruldu, tüm bunlar planlandı. Ford Vakfı gibi daha pek çok sayıda vakıf bu tür oluşumlar için maddi destek sağladı. Ama örneğin sen, “Performans Teori araştırmaları”, “halkbiliminde karşılaştırmalı araştırmalar” gibi çalışmaları bu tür bir planlamayla yapamazsın. Evet, Fin yöntemi kendilerinin duyduğu ihtiyaçlardan kaynaklandı ve geliştirdi. “Evet bu, elimizdeki belirli bir sorunu çözmek için iyi bir yol” dediler ve bu durum iç bilimsel

bir gelişmeydi. Bu açıdan, ben biliyorum ki Sovyetler Birliğinde endüstri için beş yıllık planlar vardı. Ama senin matematik için beş yıllık bir planın olamaz. Halkbilimi için de beş yıllık bir plana sahip olabileceğimizi sanmıyorum. İnsanların iletişimleri ve bunlar aracılığıyla sahip olduğu yeni fikirleri doğrultusunda hareket ettiğimizde, işte o zaman halkbiliminde daha önce hiç düşünmediğimiz yeni eğilimleri meydana getirebileceğimizi, onları geliştirebileceğimizi düşünüyorum. Milman Perry ve Albert Lord “Sözlü Formül Teorisi”ni geliştirmeye başladıklarında, ortaya çıkan teori henüz planlanmış bir şey değildi. Bu, onların çalışmalarından ortaya çıktı. Ve sonra; “ah, bizim bir meselemiz var, diğer yerlerde de bunu inceleyelim” dediler. Bu bir bütün olarak bilimsel bir süreçti ve onların bilimsel çalışmalarının gidişatı bunu doğurdu. Son zamanlarda “Performans Teori” olarak bilinen halkbilimi kuramının ortaya çıkışında ben de kısmen işin içinde yer aldım. Ama bu, tek yönlü bir birim, tek çıkışlı bir yol olarak kullanılmamalıdır. Şimdi bakıyorum hepimiz Performans Teori okuyoruz, bunu çalışıyoruz. Performans Teori çalışabiliriz evet, ama aynı zamanda motif analizi, tip çözümlemesi de yapabiliriz. Ya da “bunu nasıl değiştirebiliriz” diyerek, diğer yöntemlerden öğrendiklerimizle ihtiyaç duyulan değişiklikleri yaparak “Tarihi-Coğrafi Yöntem”i kullanmaya da devam edebiliriz. Ama ben, ne yapmamız gerektiğinin bir emir yoluyla yapılacağını düşünmüyorum ve buna inanmıyorum. Ansızın, mutlak ve daimi olan hiçbir şey düşünmüyorum ve buna inanmıyorum. İnternetimiz var diye her şeyi bir kenara bırakıp inter-

net folkloru çalışmamız gerekmiyor. Evet, interneti keşfetmek, internette ne var ne yok araştırıp bulmak mümkün. Kuşkusuz hayatın, teknolojinin bize kazandıracığı bu yeni bakış açıları gerçekten de çok ilginç olacaktır. Ama bu, halkbiliminin diğer boyutlarının ihmal edilmesi gerektiği anlamına gelmemeli. Bunun için ben bir disiplin olarak halkbiliminde, her durumda ve mantıklı bir düzlemde sürdürümden, çeşitlendirmeden yanayım. Bilimde çeşitlendirme, değerli bir şeydir.

Ahmet Keskin: Sanırım bu söyledikleriniz biraz da halkbiliminde disiplinlerarası yaklaşımın önemine işaret etmekte. Sizce halkbilimi çalışmalarında yeni fırsatlar ve alanlar yaratmak için disiplinlerarasıcılığın önemi nedir? Halkbiliminde yeni yönelimlerin gerçekleştirilebilmesi için disiplinlerarası yaklaşımdan nasıl yararlanılabilir?

Dan Ben-Amos: Diğer bilim dallarından çok şey öğrenebiliriz ve çok şey öğrendik. Disiplinlerarası yaklaşım halkbilimi çalışmalarında temel gereksinimler arasındadır ve buna devam etmemizin gerekli olduğunu düşünüyorum. Antropolojiden, sosyolojiden, tarihten, edebiyattan, dilbiliminden, psikolojiden, aklına gelebilecek diğer disiplinlerden beslenmeliyiz. Ama aynı zamanda biz bir antropolog, psikolog, ya da dilbilimci olmaya çalışmamalıyız. Çünkü onlar bunu bizden iyi yapıyorlar zaten. Ama onlardan öğrenmeliyiz ve öğrendiklerimizi de halkbiliminin bir parçası olarak elde ettiğimiz malzemelere tatbik etmeliyiz. Tüm öğrendiklerimizi, yeni bir disiplin olarak halkbiliminin entelektüel tarihine eklemeliyiz.

Ahmet Keskin: Yakın geçmişte antropoloji ve dilbilimi başta olmak üzere pek çok disiplinde sağlanan gelişmeler aracılığıyla, halkbilimi çalışmalarında da büyük ölçüde yararlanılabilecek kuramsal bir birikim oluştu. Örneğin, bu üniversiteden emekli olan Dell Hymes, William Labov gibi dilbilimciler var ve bu isimler halkbilimi alanında da yararlanılabilecek çok sayıda önemli çalışmayı, kuramı, bakış açısını bize kazandırdılar. Çeşitli disiplinlerin halkbilimi araştırmalarına sağladığı katkı 1960'lardan itibaren, belki 2000'li yıllara kadar çok üst bir düzeyde seyrederken bugün aynı ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleri sanki göremiyoruz. Sizce bunun sebebi ne olabilir? Bu devinimi tekrar kazanabilmek için ne yapmalıyız, yapmalı mıyız, yapabilir miyiz?

Dan Ben-Amos: Bu gibi esasi sorunlarımızı ortadan kaldıracabilecek mucizelere sahip değilim. Bununla birlikte, bence bilimsel çalışmalarını disiplinlerarası ilişkiler kurarak yürütebilmemiz için şartlar geçmişe kıyasla günümüzde çok daha uygun. Disiplinlerarası geçişleri kolaylaştıran teknoloji 1960'lardaki, 1980'lerdekinden daha iyi, daha akıcı halde. Çünkü bilim daha elverişli, daha ulaşılabilir. Kütüphanelerde sahip olduğumuz iletişim ağları, aşına olmadığımız dergilere erişebilme gücü, diğer alanlarda yazılmış ve düzenli okumalarımızın parçası olmayan materyalleri okumak... Bugün hepsi çok daha kolay ve bu durum entelektüel açıdan canlandırıcı, heyecan verici. Bu durum yalnızca halkbilimi için değil, diğer bütün disiplinler için de heyecan verici bir entelektüel ortam sağlıyor.

Geçmiş yıllardaki önemli âlimleri bugünün içinde aramaya gerek yok. "Bugünün Dell Hymes'i kim", "William Labov'u kim", "Lévi-Strauss'u kim?" diye sormaya gerek yok. Dell Hymes kendi döneminde, kendisini bugünün Dell Hymes'i olarak düşünmedi. O, kendi işine baktı, kendini geliştiren ve çok fedakârlık yapan bir akademisyendi. Amerikan Folklor Derneği'nin yıllık olağan toplantısında dilbilimi ve folklor arasındaki ilişkiden bahsettiğinde, çok bilgece şunları da söyledi; *Dilbiliminin folklor üzerindeki etkisini konuşmaktansa, halkbiliminin dilbilimi üzerindeki etkisini konuşmayı isterim.* Disiplinlerarası yaklaşımla çalışmak için şöhretli isimler aramaya gerek yok. Kimse hakkında birileri ya da bazıları, ışık saçan ya da şöhretsiz şeklinde düşüncelere sahip olmamız da gerekmez. Kimseleri ve meseleleri oldukları gibi ele almalı, etrafımıza bakınmalı, diğer insanları görmeliyiz. Basılmış metinler üzerinden ya da tartışmalar aracılığıyla birbirimizle konuşmalı ve fikir alışverişinde bulunmalıyız. Galiba gençlerin mükemmel fikirleri oluyor. Bilim tarihine baktığımızda yenilik ve buluşlar aslında bireyin 20'li ve 30'lu yaşlarında başlıyor. Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*'nda bunu gördü ve bundan bahsetti. Albert Einstein gündeme geldiğinde 26 yaşındaydı ve sanırım ben de böylece "Görelilik Kuramı"nı desteklemiş oluyorum. Otorite kazanmak için yaşlanmayı beklemek zorunda değilsin. Noam Chomsky, *Yapısal Dilbiliminin Analizi*'ni yazdığında çok genç bir adamdı. Pekâlâ, sadece birbirimizi dinlemeye ihtiyacımız var.

Ahmet Keskin: Tam olarak anlayamadım sanırım. Şimdi siz

bilimde evrime mi inanıyorsunuz, yoksa devrime mi?

Dan Ben-Amos: Hayır, diyaloga inanıyorum. Düşüncelerin ve bilginin takas edilmesine inanıyorum. Karşılıklı saygıya inanıyorum. Bilim insanların, sadece bilim insanların değil, tüm dünyada insanların birbirine saygı duymasına inanıyorum. Sadece birbirimizi dinlemeye ihtiyacımız var. Ben bilim insanlarına inanıyorum, sadece bilim insanlarına değil, dünyanın her yerindeki insanlara inanıyorum. Okuyup okumadığımı bilmiyorum ama istersen okuyabilirsin. Yenilerde yayımlanan “Folklorun Bir Tanımı: Kişisel Bir Anlatı” adında bir çalışmam var. Bu, benim folklor tanımlamamın ortaya çıkış süreci hakkında İspanya, Katalonya, Tarragona’daki Rovira i Virgili Üniversitesinde vermiş olduğum bir konferanstan hareketle hazırlandı. Konferansta, bu tanımlamanın temel biçimlendirici aşamalarını anlattım çünkü bu tanım aynı zamanda bir iletişim meselesiydi. Nijerya’da, Benin’de, birlikte yaşadığım, üniversitede değil köydeki, şehirdeki, konuştuğum, hikâyelerini kaydettiğim, türkülerini dinlediğim, danslarını izlediğim insanlarla, onlarla kurduğum irtibattan doğan bir tanımdı bu. Oraki tüm gözlemlerimin, onlardan öğrendiklerimin, onlarla kurduğum iletişimin özüdür. Benim gözlemlerim ve onların fikirleri düşüncelerimin düzeneğinden geçip kağıtla bulduğunda ortaya çıktı. Buna ek olarak, tabii ki, bu tanımın formülasyonu, benim Birleşik Devletlere döndükten sonra okuduğum kitaplarla, arkadaşlarımla yaptığım sohbetlerle şekillendi. Bence entelektüel gelişim insanlarla kurulan temaslardan, kitaplardan gelir.

Burada ayrıca, kitapların da aslında insanlardan başka bir şey olmadığını belirtelim.

Ahmet Keskin: Bir halkbilimcinin yalnızca ofiste oturarak ya da kütüphane araştırması yaparak asla iyi bir halkbilimci olamayacağını, mutlaka sokağa, sahaya çıkması ve hem halk kültürünün sözlü kaynaklarıyla hem de diğer tüm disiplinlerdeki bilim insanlarıyla temas hâlinde olması gerektiğini mi söylüyorsunuz?

Dan Ben-Amos: Halkbilimi bir disiplin, en şanslı disiplinlerden biri hem de. Çünkü hem akademik dünyada bir söylemi, hem de akademik sınırların ötesindeki dünyanın sosyal ve kültürel gerçekliği içerisinde kendin özgü bir zemini, mevcudiyeti var. Bence bu birleşim, folklorun tasviri olmayan yönünü oluşturan başlıca özelliği ve bu özellik folklorun belirli bir kalıba sığdırılmasını engelliyor. Senin kendi doktora konun bunun mükemmel bir örneği. Sen alkış ve kargışlara fakülte toplantılarına katılarak çalışmazdın, belki kargışlar için olabilirdi evet ama alkışlar için değil (gülüşmeler). Ama alkış ve kargışları çalışabilmek, onları anlayabilmek için bu kuruma, buranın kütüphane kaynaklarını kullanmak üzere geldin. Evet, bu çok önemli bir şey. Ama sen aynı zamanda, sosyal gerçekliğin ve yaşam tecrübesinin ayrılmaz parçaları olan Türk alkış ve kargış metinlerine de sahiptin. Ek olarak burada da gerçek hayatın içinden pek çok başka deneyimle, malzemeye karşılaştın ve tüm bunları birleştirdin. Profesör Roger Abrahams, sen onunla tanışmadın ama o burada, Halkbilimi ve Halk Yaşamı bölümünde uzun yıllar profesörlük yaptı. Burada, Phi-

ladelphia'daki Afro-Amerikanların kültürleri üzerine çalışmalar yürüttü. Onun aynı isimli doktora tezine dayalı, *Deep Down in the Jungle* adlı kitabı bu anlamda, çok önemli bir kitaptır. Ben 1967 yılında fakültede Halkbilimi ve Halk Yaşamı bölümüne katıldığımında, bu doktora tezi hakkında bir hikâye duydum. Senin "kurumsal efsane" olarak değerlendirebileceğin bu anlatı, üniversite halkbilimi akademisinin bir parçası mı yoksa tarihsel temeli olan bir anlatı mı bunu ben bilemem. Bana anlatılan hikâye şudur ki; Roger Abrahams doktorasını tamamladığında, danışmanı MacEdward Leach bu tezin bir kopyasını, onaylaması için İngiliz Edebiyatı bölümü başkanı Robert Lumiansky'e götürür. Lumiansky, Abrahams'ın Philadelphia Afro-Amerikan topluluğu arasından, bu topluluğun sözlü atışmalarının en temel parçaları olarak sahadan derlediği küfürlü konuşmaları da kapsayan doktora metnini okuduktan sonra MacEdward Leach'e döner ve; "Profesör Leach, biz Shakespeare'in, Milton'un öğretildiği bir bölümde böyle bir tezi onaylayamayız. Eğer onaylamak istiyorsanız, bunu lütfen gidin ve kendi bölümünüzde yapın!" der.

Ahmet Keskin: Bu anlattığınız "efsane", özellikle akademik çevrelerin halkbilimine karşı belirli önyargılar taşıdığı, hatta onu bir bilim dalı olarak bile görmediğinin küçük bir özeti gibi. Yani en azından Türkiye'de böyle bir sorunun bulunduğu söz edebiliriz. Peki, dünya genelinde, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde akademinin halkbilimine bakışı nasıl? Durum benzerse, bu algıyı dağıtmak için neler yapılabilir?

Daha açık bir şekilde sormak gerekirse, halkbilimi bir disiplin midir, değilse nedir? Bunu kısmen yukarıda da konuştuk fakat soru ve konu belki de henüz tam çözümlenmedi.

Dan Ben-Amos: Bir sürü dekan ve okul yöneticileri de benzer şeyler düşünüyor olmalı ki bana buna benzer sorular soruyorlar. Bunu soruyorlar çünkü benim hiç dersimi almadılar, diğer hiçbir halkbilimcinin dersini de almadılar. Belki de daha ciddi olarak soruyu, "akademik bir disiplinin doğasıyla" ilişkilendirmek gerekir. Bilim dalı nedir? Bilim dalı, bir "fikirler topluluğu" meselesi, düşüncelerin belirli sistematik ilişkilere uygun olarak geliştirildiği bir zemindir. Ve bu ancak, geçmişe ait bir fikri ortaya koymak, bunu yeni fikirlerle fakat benzer bir çerçevede ve sürekli olarak geliştirmek, geçerliliğini yitiren düşünceler varsa bunlardan kurtularak yeni düşünceleri bu zemine taşımakla mümkündür. Bu genel çerçeve bütün disiplinler için geçerlidir. Örneğin, Freud çok yenilikçi bir filozoftu. Ama yenilikçiliği "sağaltım" çalışma alanında, belirli bir sistem ve çerçeve dâhilinde gerçekleştirdi. Her şeyden önce Freud'un şöyle bir temel sorusu vardı: "İnsanları konuşarak nasıl tedavi edebilirim?". Freud'un bu soruyu sorduğu zamanlarda, konuşmanın bir sağaltım gücüne sahip olduğu kabul görmüyordu. Freud konuşmanın tedavi edici bir boyutunun olduğunu iddia etti ve bunu kullanmayı önerdi. Konuşmaları bu boyutuyla yorumlamak için kişinin konuşma öncesi motive edilmesi gerektiğini belirtti. Bu çok yeni bir şeydi. Freud ameliyatın, ilaçların kimyasının yanına, konuşmayı da yerleştirdi. Ama bunu belirli bir sistem dâhilinde,

tıp disiplininin yöntemleriyle yaptı. Bu, halkbilimini de kapsayan diğer tüm bilim dalları için de geçerlidir. Eğer ekonomi hakkında konuşuyorsan, belirli bir sistem dâhilinde konuşuyorsun demektir ve tüm yenilikler, gelişmeler bu sistem dâhilinde gerçekleşecektir. Matematik, klasikler kadar eskidir. Ve biliyorsun ki klasikler, her zaman klasiktir. Felsefe bir bilim dalı olarak çok eskidir. Halkbilimi, bir bilim dalıdır ve görece olarak yeni bir bilim dalıdır. Buna rağmen, halkbiliminin belirli ilkeleri, araştırma yöntemleri, konuları, sorunları, soruları formülize etme yolları vb. oluşmuş durumdadır. Bunlar değişiyor ve bu değişim belirli bir sistem dâhilinde gerçekleşiyor. Sorulara yanıt bulabilmek, sorunlara çözüm üretebilmek için öncesini, öncesinde neler olduğunu bilmelisin. Üzerine yeni bir şeyler inşa edebilmemiz için bence halkbilimi her bir üniversitenin bir parçası olmalı. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu çok fazla. Doğrusu burada ölçüyü aşacak sayıda halkbilimi bölümü var. Ve eklemeliyim ki, bunun diğer ülkeler için benzer bir durumda olmadığını öğrenmekten büyük bir mutluluk duyuyordum. Hindistan'dan, şu sıralar Türkiye'den, farklı ülkelere araştırmacılarla kurduğum temaslar aracılığıyla, birçok üniversitede halkbiliminin öğretiliyor olduğunu öğrenmek beni çok mutlu ediyor.

Ahmet Keskin: Sizin böyle düşünmeniz de bizi mutlu ediyor. Son olarak; halkbilimi araştırmacılarına, özellikle de genç halkbilimcilere iletmemi istediğiniz bir mesajınız var mı?

Dan Ben-Amos: Ahmet, beni yaşlı bir halkbilimci olarak değerlendiriyorsun! Bense kendimi çok genç

bir halkbilimci olarak görüyorum ve halen de büyüdüğüm zaman ne yapacağımı düşünüyorum. Sanıyorum şunu yapmalısınız, ya da tekrar edeyim, ben kimseye bir şeyleri tavsiye etmem ve ne yapacağımı söylemem. Bir halkbilimci olarak değil ama belki bir yol olarak, bireysel olarak şunu söyleyebilirim: Kendiniz olun. Doğru olanın ne olduğunu düşünüyorsanız, işte onu yapın. Sizi mutlu edecek alanlara, yapmaktan mutlu olacağınıza inandığınız, değerli olduğunu hissettiğiniz ve toplum için yararlı olacağını düşündüğünüz şeylere yönelin ve bunları yapın. Eğer sevdiğiniz bir şeyleri yapıyorsanız, bunu en iyi şekilde yapın. Yok eğer birilerinin size yapmanız gerektiğini söylediği bir şeyleri yapıyorsanız ve aslında bunu severek yapmıyorsanız, bunu çok iyi yapmayın. Yani yapmak istediğiniz şeyi yapın ve onu en iyi şekilde yapın. Bunun dışında söyleyebileceğim tek şey, belki de benim yeterince yapamadığım bir şey olabilir: Bir halkbilimci öğrenebildiği kadar çok dil öğrenmeli ve bunu gençken, diğer dillerle ve kültürlerle en iyi şekilde iletişim kurabileceği bir çağdayken yapmalıdır. Ben öğrenebildiğim kadar, daha fazla dil öğrenmeyi isterdim fakat ben bunu yeterli düzeyde yapamadım ama genç halkbilimcilere, öğrenebildikleri kadar çok dil öğrenmelerini önerebilirim. Farklı dillere hakim olmaları onlara, diğer toplumlardan ve kültürlerden insanlarla iletişim kurma, bu dillerde mevcut olan yazılı ve sözlü gelenekleri derinlemesine kavrama ve analiz etme olanağı sağlayacaktır.

Ahmet Keskin: Çok değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederiz.

Dan Ben-Amos: Rica ederim.